

Jubileum - úton a végtelenség felé

Beszélgetés a 30 éve tanító Roth Edével tapasztalatairól

1998. január 2-án az Óbudai Társaskörbe szólt a meghívó a Roth Ede 50-ik születésnapját ünneplő hangversenyre. Sejtettem: nem érek rá komótosan utolsó percben érkezni, mert tanítványai, hívei elfoglalhatják a jobb ülőhelyeket, s talán csak a hátsó sorokban húzhatom meg magam. Az előcsarnokba érve azt hittem, kórusfesztiválra tévedtem: csak ott lehet ekkora hömpölygő tömeggel találkozni. Beverekedtem magam a már állóhelyeket sem tartogató terembe, ahol a ház gazdáit értékes pótszékekkel támogattak meg, s mindjárt megtudhattam: a nagy érdeklődésre tekintettel a

koncert első fele alatt a Társaskör kistermében az oda kiszorultak a második fél est műsorát hallhatják, majd a második rész alatt nekik szól az első ismétlése odaát. Ennyien szeretik Roth Edét? S ennyire? Hogy Szilvágyi Sándor hívó szavára csak úgy sereglettek a volt növendékek, Salzburgtól Londonig az Óbudai Társaskörben ülni meg - ahogy tréfáskomolyan nevezik: "Ede bácsi" - születésnapját? Ekkora szeretetnek, ekkora népszerűségnek már utána kell nézmem! Számvetésre hívtam hát a kettős jubileumot ünneplő Roth Edét.

- *Kettős a jubileum, hiszen 50 éves vagy és 30 éve tanítasz. Hogyan kezdted?*

- 1968. októberétől tanítottam a II. Körzeti Zeneiskola kötelékében. Ekkor még együtt volt a II. és a III. kerületi zeneiskola a Mártírok útja 44-ben, Lichter néni igazgatása alatt. Érettségi után egy évvel kerültem a zeneművészeti szakközépiskolába, s ottani másodikos növendékként kezdtem a tanítást heti 9 órában.

- *Az akkori, még alighanem kezdetleges tanárban felfedezhetők voltak-e a mai Roth Ede jellemzői? Egzisztenciális szükség vagy pedagógiai színpadra termettség vezetett a tanításhoz?*

- Mechanikai műszerésznek készültem. E tanulmányom utolsó évében kezdtem a zeneművészeti szakközépiskolát, majd mikor már csak oda jártam, úgy éreztem, dolgoznom kell mellette. Szüleim is efelé irányítottak, de nem kényszerítettek. Tanárommal, Puskás Tiborral megbeszéltük: mire leszek jó? Ő mondta: nem biztos, hogy koncertező művész lehetek, de jó tanár igen. Ő kiváló tanár volt, nekem példaképem, így ez volt az iránymutatás. Egy időre ugyan szakmai téveszmék miatt eltávolodtam tőle, ma, néhány évvel halála után megint mintának tekintem, s most mérem föl igazán, mennyit köszönhetek neki. Hamar fölfedeztem, akik hozzám kerülnek, kötődnek hozzám, befolyásolhatom az életüket. Érdekelt, hogy milyen változásokat tudok bennük elérni mint muzsikusként és mint gitártanár, s egyáltalán tetszett, hogy tanár vagyok, és jönnek az órára. Hajdani lelkesedésem nem csappant meg, növekednie pedig aligha lehetett. Hamar észrevettem, hogy pontos utasításaim nem lehetnek. Nagyon határozottnak kell lennem, de ha tévedek, el kell ismernem. Korán rádöbentem, hogy sok növendékem olyan tehetséges, mint én, vagy tehetségesebb, nagyképzű tanári módon tehát nem viselkedhetem velük hanem partnernek kell tekintenem őket. Akkor tudom igazán kiaknázni, "megcsavargatni" őket. Lássák, hogy én legalább annyira kínlódom a megoldásért, amennyire ők, csupán én időben előbbre tartok a

tanulmányaimban, mint ők. Mindig is tanulok a körülöttem lévő emberektől, növendékeimtől is, sőt tőlük akár még a hangszerrel is, hiszen lehet köztük olyan mozgású, akiknek kezét érdemes figyelni. Ez a mindenfelé való érdeklődés éppoly közös régi és mai magamban, mint a lelkesedés.

- *A technikai vagy a zenei képzésre helyezel nagyobb súlyt?*

- Ez a kérdés lépten-nyomon fölvetődik. Ám ha vizsgáljuk, kitetszik: minden technikában zene van és minden zenében technika. Nem különválaszthatók. Ha szép hangot kérek, az legalább annyira zenei kíváncsalom, mint technikai. Belső igényem zenei természetű, megvalósítása technikai. A tanulás bizonyos időszakaiban más-más az elsődleges.

- *Ahogy órádat volt alkalmam figyelni az idők során, feltűnt, hogy akár zeneiskolást, akár konzistát, akár még onnan is kinőtt korút tanítottál, mindig mélyen a zene felől közelítetted, ami nem általánosan jellemző a zenepedagógusokra.*

- Fontos, hogy képem legyen a darabról, s a zenei világban való helyemről is, arról, hogy miért muzsikálok, miért fogok kezembe hangszerrel, mire való az egész? A darabon belül is tudnom kell, miről beszél. Csak technikai oldalról nem lehet a műhöz közelíteni. Egyetlen ujjrendet sem írhatok le úgy, hogy ne tudjam, az a frázis hova tart. - Ne tudjam... Ez rossz kifejezés. Hiszen nem tudjuk, miről szól a darab. De hogy bennem legyen róla egy kép, amitől vélem tudni...

- *Szokott benned valamilyen viszonylag konkrét tartalom kötődni a darabhoz?*

- Mindig. Csak lehet, hogy az egy év múlva megváltozik. Ilyen változás persze nem könnyen áll be, sokféle élmény szükséges hozzá.

- *Megtűröd, hogy a növendéknek más elképzelése legyen a darabról, mint neked?*

- Megkövetelem! Nem az a konfliktus, ha egy darabról más az elképzelése, hanem az, ha a zenéhez való közeledése más, mint az enyém. Volt olyan növendékem, aki technikai okokból nehezen tudta megvalósítani, amit egyébként kiváló zenei érzéke kínált volna. Többször eljátszotta, amíg lassanként felsejlett, mit akar. Egészen más volt, mint az én elképzelésem. Segítettem kibontakoztatni az övét, s nagyszerű dolog jött létre ebből. Homlokegyenest más elképzeléssel azért még nem találkoztam.

- *Lehet-e azt mondani, hogy ez a pedagógia olyan interpretáció, amelyben a darab és játékos az interpretáció tárgya? Vagyis te voltaképp a növendéket "interpretálsz" ?*

- Ez mindig így van. Ha tehetséges a növendék, mindenképp megszólal az egyénisége. Ha tehetségtelen, engem utánoz. Az utánzás azonban hamar elhalványodik: a darabról alkotott képe, maga az előadó személyisége is elszürkül, belevész egy közepes előadásba.

- *Mikor kezdődik a tanítvány egyéniséggé válása?*

- Van, akinél kezdettől látszik, van, akinél hirtelen tűnik föl. Volt egy minden szempontból közepesnek tartható ötödikes kislány növendékem, aki egy órán azt kérdezte: szabad-e így eljátszani? S megmutatott egy sort egészen halkán kezdve, fantasztikus dinamikai magasságba emelkedve, a végén megint egészen elhalkulva. (Nem véletlen, hogy kislány volt: náluk hamarabb és természetesebben nyilvánulnak meg az érzelmek.) Ilyen ellentétet csak kellő idő ráfordításával szólaltathatott meg, így hát nem kapkodott, feszültséget teremtett a hangok között, amit legjobb tanítványaimnál is sokszor nehezen tudtam elérni. Egyik órán még szürke kislány, a következőn - tevékenységét tekintve - szinte komoly művészként jelent meg. Rám nézett tehát: szabad-e? Én meg hazaküldtem, nehogy valami rosszat tegyek

beavatkozással. Most is volt hasonló. Ilyenkor leállunk, én nehezen térek magamhoz, hazaküldöm, mondván: ez így tökéletes - hogy friss maradjon benne az élmény. Ha utána még játszana, ha megbeszelnénk, beavatkoznék, az élmény elmosódnék. Emlékeznie kell az élményre, arra, hogy abban a "párbeszédben" megértettük egymást, én ugyanazt gondoltam a darabról, mint ő, én jónak találtam - nem azt mondom: jó volt, hiszen azt nem tudhatom, de én jónak találtam -, s az rögzüljön.

- *Megvárod, hogy kialakuljon a tanítvány egyénisége, vagy inspirálsz ezt?*

- Szeretném inspirálni, énekléssel, előjátszással, kezem magasra emelésével, amellyel szabályozni igyekszem, mennyi idő alatt pengessen meg egy hangot, a megszólaltatásban való nyugalomát, a kerekesség-érzetét törekszem fejleszteni, s azt az érzetét, hogy a hangok között mágnesség van. Van, akiben ezek eredendően megvannak, van, akiből előtör, mint ebből a kislányból, s van, akibe egy gátlás beleszorítja örökre. Nem mondható, hogy akinél nehezebben jön, az kevésbé tehetséges!

- *Ha más hangszeres jelentkezne nálad, egy zongorista, fuvolás vagy hegedűs...*

- Jelentkezik is...

- *Nem csodálom! Magabiztosságod kisebb-e, ha olyan hangszeresnek adsz tanácsot, akinek instrumentumán sosem próbáltál játszani?*

- Nem, mert közös pontunk az éneklés. Ha szépen tudok énekelni, mindent el tudok érni egy hegedűsnél, zongoristánál is. Ezekon a hangszereken még talán az ujjrendet is meg tudom mutatni. A fúvósok megszólaltatása talán csakugyan távolabb áll tőlem, de mivel sokat kamaráztam velük, sok mindent érzek abból, mit lehet elvárni játékosuktól. A legtöbb zene mélyén ez az ének- vagy szövegszerűség húzódik, hol nyíltabban, hol rejtettebben, még a mai zenében is. Hiszen a zeneszerzőben is ez működik. Mit csinál egy zeneszerző? Most egy zeneszerzőtől kérdezem. Belül énekel, nem tehet mást, ugye? - *Az a zeneszerző, akinek ezt most mondd, valóban énekel, de sajnos, ez nem általános... Ám ez a beszélgetés nem rólam szól, s nem is a zeneszerzőkről.*

- Én azért szeretek ilyen kérdéseket intézni zeneszerzőkhöz: mi történik, mielőtt leírja a hangokat? Nekünk, interpretátoroknak ugyanazt a folyamatot kellene törekednünk végigjárni - még ha nem lehet is -, amit a komponista végigjárt. Nem visszafelé kellene megközelítenünk a művet! Biztos, hogy előbb nem hangok, hanem élmények voltak a szerzőben, s ezeket alakítja a belső hallás hangtömegé.

- *Milyen az előadói élmény, ha nem "visszafelé" közelít a műhöz?*

- Egy élménnyel válaszolnék. Puskás Tiborral és velem történt. Egy estével kapcsolatos népdalfeldolgozást játszottam. Otthon sötét, komor hangulatát, nyugalomát éreztem, meditatív hangulatban kezdtem gyakorolni a darabot. Nem mozogtam gyorsan, nem kapkodtam, szépen tettem le az ujjaimat. Elmentem az órára, s tudatosan úgy döntöttem, kipróbálom ott is ezt a tolmácsolást. Amikor befejeztem, egy ideig csöndben volt a tanárom, majd azt kérdezte: le tudnád-e még egyszer így játszani? Magabiztosan feleltem igent. Mivel azonban konkrét, kívülről jövő kérdés hangzott el, éreztem ugyan az élményt, előhozni nem tudtam. Ugyanolyan lassan játszottam, a karakter megfelelt az előzőeknek, de magam is éreztem: nem őszinte a játékom. Tibor így nyugtázta: ez már nem volt ugyanaz. Ekkor fedeztem föl, hogy keletkezhet egy kép a darabról, amely hol megvan, hol nincs meg.

- *Nem az-e a profizmus, hogy ezt az élményt akármikor elő tudod hozni?*

- Erről sokat beszélgettünk Sárközy Gergővel. Ő szeretné mindig előhozni, de tudja, hogy nem megy. Én

azt mondom: jó lenne, úgysem megy. A profizmus az, hogy időről-időre külső rendezők által rendelt időpontban, hét óra harminc perckor ki kell ülni a színpadra, s a darabot le kell játszani. Ez a profinál egy bizonyos fokon mindig sikerül de az előbb említett magot nem biztos, hogy föl tudja mutatni. Egy kívülálló mindezt talán kevésbé érzékeli. De amit maga a művész szeretne, az nem biztos, hogy megvalósul.

- *Engedj meg egy tapintatlan kérdést! A gitáriródalom technikailag mutatósabb darabjai - bocsánatot kérek élő és főleg holt szerzőktől - nem tartoznak a zeneileg legmélyebb alkotások közé. Tudom, hogy nagy súlyt helyezel a barokk, klasszikus és romantikus repertoárra is. A zenei minőség mennyire határozza meg, hogy milyen anyagot írsz elő egy növendéknek?*

- Valóban sokszor hiánya a gitáros produkciónak, hogy nincs olyasmi a darabban, amiben mélyebb dolgokat fedezhetnék föl, így a nagyobb érzelmi megnyilvánulások elmaradnak. Ezért törekszem könnyebb és nehezebb, zeneileg igényes műveket átírni.

- *Minek alapján választasz átírnivalót? Ha csak megjelent kottáidban tallózunk, akkor is széles a választék: Hume-tól Bachon és Mozarton át Griegig, Debussyig.*

- Szeretem-e a művet, el tudom-e képzelni azt a hangszeremen, nem hamisítom-e meg az átírással? Néha olyasmit is átírok, amit koncerten nem játszánánk, de aminek előadása, átélése fejleszti a gyereket zeneileg. Főiskolás növendékeim Mozart-átirataimtól inspirálva már a szerző szonátáit is játsszák két gitáron. Különös, hogy más hangszeresek sokkal jobban fogadják átirataimat, mint maguk a gitárosok. Ezek félnek attól, hogy a zongorán konkrétabbak a hangok, mint a gitáron. De ez volna a lényeg? Hiszen ugyanazt üldözzük mindketten, zongoristák és gitárosok. Ugyanazt a hangszeren túlit, Mozartnál mondjuk egy imaginárius operarészletet - azt a zongora sem tudja sokkal jobban megvalósítani, mint egy gitár. Ugyanakkor vannak művek, amelyek jobban szólnak gitáron, mint eredeti hangszerükön. Például Bach Chaconne-ja, amelynek többszólamúsága plasztikusabban hangzik gitáron, mint hegedűn. Annak a darabnak olyan mély pillanatai vannak, amelyeket hegedűn soha nem tapasztaltam úgy megvalósítani, mint Sárközy Gergely teszi gitáron. Ha erre egy hangszer képes, akkor egyenértékű bármely másikkal.

- *Mi változott a gitárosokban és a növendékekben 30 éves pályád alatt?*

- Sokkal nagyobb ma a gitáros élet, mint akkor volt. Magasabb a technikai színvonal. A zeneit nem tudom igazán fölmérni, mert más füllel hallgattam a gitáros világot akkor, mint most. Akkor csodáltam a külföldi művészeket, s mindig találtam valakit, akit misztifikálhattam, ma már nem keresek ilyeneket. E szempontból talán rosszabb ma a mezőny, mint akkor. A mai nagy profizmus, amit követelnek egymástól művészek, tanárok, rossz irányba mozdít. A gitáros világ sem vonhatja ki magát az elközepszerűsödés trendje alól.

- *Mennyire jelentkezik a korhű zenélés igénye a gitárosoknál - különösen a pedagógiában?*

- Mondvacsinált az ellentét a két tábor között, akárcsak a klasszikus és a dzsessz-zenészek között. Meg kell tanulnunk a régizenészeketől sok mindent a modern hangszerek kezeléséhez is, de úgylis csak modern módon játszhatunk a régi hangszeren is! A lényeg az élményszerűség és az érzékletesség. Ha az megvan, már a stílus is másodlagossá válik... Igazán jó előadások nagy melléfogást nem teremhetnek!

- *A korhű zenélés tükrében van-e különbség 30 évvel ezelőtti és mai magad között?*

- Igen, sokkal bátrabban nyúlok bármilyen zenéhez. Harnoncourttól, a Kuijken-testvérektől, nagy

ideálomtól, Ton Koopmantól azt láttam, nem szégyellik érzelmeiket - ez ifjúkorom barokk interpretációiból még fájón hiányzott. A diplomámon belevibráltam egy Bach-darabba, amiért rám szóltak, még hozzá nem is gitáros. Ma már ilyen nem fordulna elő. Sőt, buzdítanak a díszítésre, bizonyos fajta improvizációra, gazdagabb artikulációs rendszerre. Ilyen szellemben az átírást is jobban elviseli a barokk, mint egy romantikus mű. A régi zene asszociatív is. De nem csak nekem kell asszociálnom az interpretáció során, hanem a hallgatónak is ugyanarra.

- *Tehetségesebbek ma a növendékek, mint hajdan?*

- Nem vagyok mérvadó, mert válogathatok. Sokan panaszkodnak, s állítják, hogy vidéki gyerekekkel könnyebb produkálni, mint városiakkal. Mondták azt is, hogy a nyugat-európai gyerekekkel nehéz bánni. Székely Csaba azonban meg tudta mutatni, hogy Németországban is ugyanolyan eredményeket lehet elérni, mint itthon.

- *Tanítványaid ma már maguk is tanítanak, itthon, külföldön. Mit visznek tovább iskoládból?*

- Ezt tőlük kellene megkérdezni. Én azt látom, hogy majdnem minden növendékem szeret tanítani, s ez, úgy gondolom, abból adódik, hogy én szeretek tanítani - miként ez nálam is abból ered, hogy első tanárom szeretett tanítani.

- *Érték-e csalódások, kudarcok növendékekkel kapcsolatban?*

- Elgondolkodom... Nem érzem, hogy érték volna.

- *Sokan visszajárnak felnőttként. Tanácsot is kérnek? Meddig lehet tanácsot adni?*

- Ez már nem tanácsadás. Inkább a saját élményeimről beszélek, nem is nekik címezve, ők csak kiszűrrik belőle, amire szükségük lehet.

- *Tanúja voltam annak, hogy hajdani növendékeidet, akik ma már felnőtt művészek, milyen hasznosan instruálsz, jóllehet maguk is színvonalas megoldáshoz juthatnának, segítség nélkül. Azzal együtt azonban még inkább, s élénkebben. Tanárként tudtál föllépni érett, virtuóz művészekkel szemben, amitől produkciójuk valóban más lett.*

- Megfogytál. Ezt talán örökre lehet csinálni, mint ahogy művészek egymásnak is jó kontrollként tudnak szolgálni, külső fülként, még akkor is, ha nem használják föl a kollegiális észrevételeket. Ezek az instrukciók mindinkább párbeszéddé válnak az idők során, de akként a végtelenségig folytathatók.

- *Előre hát, a végtelenség felé!*

A riportot Hollós Máté készítette

A fenti írás Roth Ede engedélyével került fel a honlapra